

*Výborně dobrý způsob,
jak se má dobře po česku
psáti neb tisknouti¹*

Vytažený z české² Biblí, která na několik dílů³ rozdělena a vejklady po krajích položenými vysvětlena byvši, mezi nekatolickými jest u veliké vážnosti. Ale pro kacířské bludy od katoliků⁴ ani čísti, ani chovati se nemá⁵. Nicméně⁶ poněvadž (podlé všech zdání) nad jiné české knihy⁷ vlastněji, pěkněji a pilněji vytištěna byla, způsob⁸ jejího písma⁹ nemůže se než nad míru chváliti. A¹⁰ ten tuto se vykládá a hoden jest, aby všickni školní mistrové¹¹ poručili svým učedníkům¹² jej míti, bedlivě čísti, a podlé něho psáti se učiti¹³.

S dovolením vrchnosti¹⁴, vytištěný v Praze,
v Impressy *Universitatis*, v Koleji *Soc. Jesu*
blíž mostu¹⁵, léta 1668.

ké *í*, jako: *tento, tato, toto dnešní, hadí, člověčí, větší, největší, pěknější, nejpěknější*, etc.

Item jména Substantiva na *í*, jako *tento kočí, vejběřčí, sudí*,¹⁶⁶ etc. Přidej: *tato paní, Biblí, kopí, lodí, rolí*. Item všeckna Substantiva mající artykul *toto*, jako *toto štěstí, toto zboží, dědictví, pokání, milování, čtení, pohnutí*, etc.

Vynímají se tuto *y* všudy, kde předchází¹⁶⁷ *c, h, k*, zavřené *l, r, s, z* a snad také *š*, po nichž jest točené *y*, jak sem již stokrát oznámil.

10. Jest mnoho jmén vycházejících na *ík, ír* s dlouhém *í*, jako: *kapřík, kostelík, jablečník, nožíř, piliř*, etc. Krátké *i* má *křik, pokřik, znik*, etc. Točené *y* má *zvyk*.

67. *Žáček*. Již vás nesmím z strany toho *i* zaměstnávatí.¹⁶⁸ Dosti budu uměti, budu-li uměti všecko, co jste mi povídal.¹⁶⁹

Nyní prosím,

166) „Weyběřčí, Sudí“

167) „předchází“

168) = zaměstnávatí

169) „povíjali“

povězte mi, nad kterými literami píše se puňktíček?¹⁷⁰

ZPRÁVA O PUŇKTOVNÍCH LITERÁCH

68. *Mistr*. Nad *ě, č, d, ň, ř, š, t, ž* píší se puňktíčkové, aby bylo znamení, že se jinak mají vyřknouti, když jsou s puňktíčkem, nežli bez něho. Neb jinak mám vyřknouti *běž* nežli *bez*, jinak v *těle* nežli *tele*, jinak *němkyně* nežli *nemkyne*, což se musíš slyšením naučiti, neumíš-li prve.

V často jmenované Biblí také nad *p* najdeš puňktíček a zajisté měl by býti v slovu *spial*, aby se nekladlo to *i*, jako tuto: *piestoun dielá tiesto, bieda tobie Miesto*, etc.¹⁷¹ Než desetkrát lépe napíšeš takto: *pěstoun dělá těsto, běda tobě město*. Vzláště¹⁷² pak v tištěném¹⁷³ má se tak klásti.

Mnozí také po *d, n, t, z* kladou *i*

170) puňktíček je obdoba dnešního háčku

171) Pozůstatek palatalizovaných *p*.

172) = zvláště

173) = ve všem tištěném

místo puňktíku, který by měl státi aneb na dotčených literách, aneb na hned nasledujícím *e*, jako: *Niekoho zierdem zdiesíš, ziertem potiešiš*. Ale není tak dobře, piš tedy takto: *Někoho žerdem¹⁷⁴ zděsíš, žertem potěšíš*.

Podobně mnozí po *c*, *r* píší *ž* s puňktíkem takto: *Často prži veczerži nožem i ržečí ržeží*.

Než medle nač se přidává to *ž*, poněvadž postavím-li puňktíček nad *c*, *r*, již všickni mají dostatečné znamení, že tu se má vyřknouti *č*, *ř*? Zbytečné tedy jest *ž* jako páté kolo u vozu. Ty tedy piš takto: *Často při večeri nožem i řečí řeží*.

Podobně zbytečné jest *z*, které se od mnohých přidává k *c* jako tuto: *czo chczy říczy, czítím v srdczy*. Není-liž o mnoho lépe bez toho přílepku psáti: *co chci říci, cítím v srdci?*

Tak tedy piš.

69. **Žáček.** Všickni, i ti nejvzáctnější, písařové¹⁷⁵ píší *cz*, *rž*, *cž*, *ie*, etc.

174) = žerděm, žerdi

175) „Pjfařowé“

místo *c*, *ř*, *ě*. Pročež budou se mi smáti, budu-li já psáti tak, jako se má tisknouti, a řeknou, že to není po písařsku psáti.

70. **Mistr.** Že tak obyčejně píší, jest pouhá navyklost, sic každý rozumný pozná, že by mohlo bez toho býti. Nechtějí-li oni odvykati, odvykej, aneb raději nezvykej ty, mládku, tomu zbytečnému příkládání. Aniž se boj, aby se ti smáli, když budou viděti na oko, že vlastněji po česku píšeš než oni. Naposledy ti zbytkové¹⁷⁶ nečiní dobrého písaře. Můžeš tedy i bez nich dobrým písařem býti.

71. **Žáček.** Ba také v knihách nachází se takové písmo u vzáctných knihtlačitelův.

72. **Mistr.** V české Bibli, kteréžto já způsob písma vykládám, toho sem neviděl. U jiných pak kláde se *ž* po velikém *C* neb *R*, jako tuto: *Cžeská země, Ržím, Ržíše*, etc.

176) = zbytečná písmena

což oni obyčejně činí proto, že nemají těch velikých liter s puňktíky, a tak z potřeby musí přidati ž s puňktíkem, aby se mohlo rozeznati ř od r.¹⁷⁷ Také pro tu příčinu někdy u nich najdeš při začátku řeči, kde má býti veliké Ž, Zie¹⁷⁸ místo že, což obé jakž takž může projíti, ale kteří tisknou po jiných velikých literách i před e, jako tuto: *Diekan, Niemec, Tielo*, etc., velmi se mejlí,¹⁷⁹ neb tu nemá míti puňktu D, N, T, ale má býti puňkt nad ě takto: *Děkan, Němec, Tělo, Město, Běhoun*, etc.

73. *Žáček*. Některí píší: *att*, místo *ať*, dobře-li dělají?

74. *Mistr*. Nedobře. Jako tedy v těchto slovích: *ustaň, naň, klaň se, vad' se, hled' se*, etc. nad *n*, *d* má býti puňktík tako *ň*, *d'*, tak také na *t* buď v těchto slovích: *ať, chyt', zmať, klat'*, etc.

75. *Žáček*. Vy kladete na konci vždycky malé š¹⁸⁰ místo š¹⁸¹ jako v

177) To musel být i případ tiskařů Žáčka (jezuitské Akademické tiskárny v Klementinu), neb i v něm jsou počáteční majuskule s diakritikou tisknuty jako spřežky se ž (Cž, Rž, atd.).

178) Více smyslu by zde dávalo: „Zie neb že“, či „Zie místo Že“.

179) Vcelku ojedinělý příklad diftongizace ý > ej v základu slova.

180) Zde je vytisknuto malé s s dvěma tečkami. Liší se toto diakritické znamení od toho, které Štejer nazývá „puňktíčkem“ a které připomíná dnešní háček.

181) „fs“

těchto slovích: *máš, náš, miluješ*, etc. Co pak není dobře: *máfs, náfs, miluješs*, etc.?¹⁸²

76. *Mistr*. Proč by nebylo dobře? Já však nevím, aby se kdy tak našlo v dotčené české Biblii, ale vždycky š puňktované. Některí píší: *máff, náff, znáff*, ale nic na nic.

Měj tedy toto naučení:

Dlouhé *f* a *ff* klade se toliko na začátku a prostředku slova, na konci pak neklade se nikdy.

Malé *s* a *š*¹⁸³ klade se vždycky na konci slova. Příklady všeho máš tuto: *Kdos se najedl maštných ššifsek, nedbáš na sedlské ššejšky*.¹⁸⁴

Malé *s* někdy klade se také na začátku slova, ale kdy by se mělo klásti, nevykládá žádný. Já se domnívám, že nemá se nikdy na začátku klásti, než v slovích složených z Praeposici¹⁸⁵ *s*. Potom domnívám se, že by se mohlo zpředu psáti v těch slovích, v kterých platí co

182) Výjimečně je v transkripci této pasáže pro lepší porozumění naznačen původní zápis hlásky š.

183) Zde opět s s dvěma tečkami.

184) Kdos se najedl maštných ššifsek, nedbáš na sedlské ššejšky.

185) = s předponou

latinské *com* neb *con*, jako v těchto slovích: *skládám, složím, sháním* etc., což jest latině *compono, componam, compello*.

Někdy pak to s platí co latinské *de* jako tuto: *skládám, složím, sháním*, což se na latinsko vykládá: *depono, deponam, depello*, a tu se domnívám, že by se mohlo psáti dlouhé *f*, pro rozdíl. Příklad obojího měj tento: *Ne každý na stole peníze skládá, kdo je se stolu skládá: Paštýř ovce na vrch schání, které vlk s vrchu shání.*

77. *Žáček*. Já tomu nedobře rozumím.

78. *Mistr*. Můj milý holečku, nezvrť sobě proto hlavy, ať se mi nezblázníš. Medle piš zatím všude na začátku dlouhé *f*. Vymiň té příhody, když to s jest složeno s slovem, kteréž se začíná od *f* jako: *sftoupím, sfoužený*,¹⁸⁶ etc. Item vymniň, když v prostředku slova mají se

186) = zúžený nebo soužený (?)

vyřknouti dvě *f*, jako *Manasfes*, etc., neb tu má býti přední s malé,¹⁸⁷ druhé pak dlouhé *f* má býti.

Naposledy znamenej, že když s stojí samo v sobě, jako tuto: *dobráť jest kaffe s máflem a s medem neb s cukrem*, vždy se klade malé *s*.

Ale když se přidá *e*, bývá před ním dlouhé *f*, jako tuto: *pod' se mnou*.

šff najdeš ve jménu *vyšší, nejvyšší*, etc.

šf máš v slovích: *tovaryšstvo, tovaryšský*, etc.

S veliké *s* dlouhým *f*, klade se místo *ff* na začátku slova, však toliko tehdáž, když se má slovo začínati od veliké litery jako v vlastních jménách: *Sfalomoun, Sfebestyán*, etc. Kde pak není potřeba veliké litery, klade se *ff* jako:

ffěstí, fftědry.

79. *Žáček*. Co pak jest o *f* a *ff*?

80. *Mistr*. V často dotčené Biblii častěji najdeš jedno *f* nežli

187) = s

dvojité¹⁸⁸ *ff*. Pročež soudím, že by se dvojité¹⁸⁹ *ff* zřídka mělo klásti. Však ještě nenalézám¹⁹⁰ jistého pravidla. Netrap se tím. Poněvadžs pak začal, poslyš také o jiných literách.
ou. Mnozí píší: *ouroda, ouřad, oupad*,¹⁹¹ etc. v dotčené Biblii čteš *uroda, uřad, upad*, etc. A tak bezpochyby mělo by se psáti. Nicméně poněvadž nyní vyslovujeme *ou*, já raději píší *ouřad, oupad* nežli *uřad, upad*, etc.
f a *ff* klade se místo *ph* jako *Raffael* místo *Raphael*. Přitom znamenej, že nad *ae* nekladou se puňktíckové jako v latinské řeči.
*j*¹⁹² píše se začasté místo *y*, jako: *můj, milůj, jej*,¹⁹³ místo *můy, miluy, jey*. Nicméně v Superlatívích první sylaba nejlépe se píše s točeném *y*, jako: *neyvětší, neysvětější*, etc. Item na Imperativo, když vychází na *ey*, jako: *voley, voleyme, voleyte, chytey*, etc. lépe jest než *voleg, voleg-*

188) „dwogité“

189) „dwogité“ Na jednom řádku se zde vyskytuje kolísání v kvantitě shodné samohlásky v stejném slově.

190) „nenalézám“

191) Tisknuto ovšem „au“

192) Tisknuto „g“

193) „můg, milůg, geg“

me, etc. Item, kde točené *y* se rozděluje na *ey*.¹⁹⁴ Pročež místo *hýbám, kývám*, etc. lépe napíšeš *heybám, keyvám*, etc. nežli *hegbám, kegvám*, etc. Někteří píší takto: *jsem, jsy, jsme, jste, jsou*.¹⁹⁵ Jiní praví, že se to *j* nemá přikládati, ale že má se psáti: *sem, sy, sme, ste, sou*. A tak v často oznámené Biblii jest tištěno. Nicméně toho jsem nezachoval, ale budoucně zachovám, neb znamenám, že jest tu zbytečné *j*.
k. začasté klade se místo *ch* jako: *kaldejský* místo *chaldejský*, etc.
o. Mnozí k slovům, kteráž se začínají od *o*, přikládají *v* jako: *vorel, vosel, vopice, vokousali vovoce*.¹⁹⁶ Než nač je to *v*? Ač pak někde pro lepší znění přikládá se v řeči, však v tištěných knihách někdy tak sluší jako svini sedlo. Piš tedy: *Orel, osel, opice, okousali ovoce*. Nicméně hled', abys ho někdy nevypustil, kde má býti, jako tuto

194) = *ej*

195) Originál má všude „g“ na místě *j*.

196) Protetické *v*.

směšně bys psal bez *v. oják, oda, osk*, neb má býti: *voják, voda, vosk*. Což musíš se zkušeností¹⁹⁷ učiti.

*v.*¹⁹⁸ píše se vždycky na začátku slova jako: *včený, vrozený, vzený*. A takové *v* zůstává také tehdaž, když se to slovo s jinou částkou spojí jako tuto: *dovčiti se, vyvčiti, nevčený*, etc. Vymiň: *naučiti se, naučení*, které snad ani není složeno z slova *včím*.¹⁹⁹

u. Krom dotčeného složení zavřené *v*²⁰⁰ nepíše se nikdy ani v prostředku, ani na konci slova, ale v těch místech klade se otevřené *u*, které na začátku neklade se nikdy. Příklad máš tuto: *u*²⁰¹ *sudu rád budu, tu rozumu nabudu*.

y. Mnozí podlé staročeského²⁰² způsobu píší točené *y* s proužkem, kde nyní obyčejně vyslovujeme *ej*.²⁰³ Tak píší *hýbám, kývám, výstupek, smýšlím*, etc., a tak jest tištěno v dotčené Biblii. Nicméně poně-

197) = zkušeností

198) V platnosti dnešního *u*.

199) Zde se Štejer nechal patrně zmdst jednoslabičnou výslovností diftongu *au*, na rozdíl od dvouslabičné výslovnosti této dvojhlasíky v slovech *doučit, vyučit, neučený, atd.*

200) = dnešní *u*

201) „*v*“ v platnosti dnešního *u*

202) „Staročeského“

vádž nyní říkáme: *hejbám, kejevám, vejstupek, smejšlím*, etc., já také tak píši, aby se písmo neprotivilo řeči.²⁰⁴ Ty čiň, jak chceš.²⁰⁵ *z* a *s* vykládají se na latinsko *ex*, ale v češtině jest mezi nimi rozdíl, neb když jest v řeči smysl, že se nějaká věc z něčeho dělá, jako když dím: *peku koláč z mouky; dělám svíci z vosku; šiji sukni z plátna*, etc., tu vždycky má býti *z*. Item, když se vyznamenává, že nějaká věc z něčeho pochází, neb z nějaké vnitřnosti vychází, jako když dím: *běží jelen z lesa; vzal peníze z kapsy; teče víno z sudu; vylil z těla duši, jako sysla z díry*, etc.,²⁰⁶ tu také má býti *z*, byť pak se nevyznamenávalo žádné tělesné hnutí než toliko duchovní, jako tuto: *miluji tě z upřimného srdce; činím to z pravé lásky; nechlub se z bohatství* etc. Ale když se vyznamenává, že něco nebylo vnitř, ale toliko na vrchu, a potom s toho se dostalo do-

203) Doklad o pokročilosti a rozšířenosti diftongizace *y > ej* už v Štejerově době. Ani po více než třech stoletích se však tato změna nedostala do kodifikace spisovné češtiny, přestože je to jev v mluvené češtině dnes rozšířený na větší části území téměř univerzálně.

204) Sbližení psané češtiny s mluvenou je jednou z hlavních zásad jazykové kultury dle Štejera.

205) A vzápětí doklad jeho benevolence v otázkách jazykových.

206) V orig. je místo středníku (:) tisknuta dvojtečka (:).